

УДК 340.1

DOI: 10.31359/1993-0909-2022-29-3-47

Петро Мойсейович Рабінович

*Національна академія правових наук України
Харків, Україна*

*Кафедра теорії та філософії права
Львівський національний університет імені Івана Франка
Львів, Україна*

Тамара Іванівна Дудаш

*Кафедра теорії та філософії права
Львівський національний університет імені Івана Франка
Львів, Україна*

АРГУМЕНТИ У ПРАВОВІЙ АРГУМЕНТАЦІЇ: ДЕЯКІ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. *Актуальність цього дослідження обумовлена тим, що аргументи, які наводять зокрема правотворці під час обговорення законопроектів і судді під час ухвалення правотлумачних та правозастосовчих рішень, часто зазнає критики. Допомогти вирішити актуальне завдання з покращення правової аргументації може саме загальнотеоретичне осмислення аргументів, що є метою даного дослідження. У статті взято за основу так зване європейське розуміння аргументу й обґрунтовано різновиди аргументів, що їх використовують у правотворчій, офіційній правотлумачній та правозастосовчій аргументувальній практиці в Україні. Для цього використано такі методи дослідження як загальнотеоретичний, типології, класифікації, аналізу правотворчої, правотлумачної й правозастосовчої аргументувальної практики й реконструкції виявлених аргументів. Виявлено, що методологічне підґрунтя, яке покладено в основу аргументів, є підставою для виокремлення тих їхніх різновидів, що названі типами аргументів, а саме: герменевтичних й топічних; етичних; прагматодіалектичних. Обґрунтовано, що класифікувати аргументи можна, зокрема, за такими критеріями: 1) за засобами формування засновків аргументу; 2) за формою висновування, яка є в основі аргументу; 3) за доказовою силою аргументу; 4) за об'єктом аргументування; 5) за роллю в аргументувальній структурі; 6) за стадією правового регулювання; 7) за джерелом походження аргументів. Перелік критеріїв класифікації аргументів не є вичерпним. Практична цінність статті полягає у тому, що виявлення різновидів аргументів у праворегулятивній аргументації є важливим для покращення аргументувальної практики інституційних аргументувачів.*

Ключові слова: *правовий аргумент, позапprawовий аргумент, аргумент щодо фактів, гіпотетичний аргумент, праворегулятивний аргумент, доктринальний аргумент.*

Petro M. Rabinovych

*National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kharkiv, Ukraine*

*Department of the Theory and Philosophy of Law
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

Tamara I. Dudash

*Department of the Theory and Philosophy of Law
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

ARGUMENTS IN LEGAL ARGUMENTATION: SOME THEORETICAL ASPECTS

Abstract. *The relevance of the research is determined by the fact that the arguments given by law-makers during the discussion of draft laws and judges for the purpose of legal interpretation and legal application are often criticized. The general theoretical view of arguments, which is the goal of this research, can help solve the current task of improving legal argumentation. The article is based on the so-called European understanding of the argument and substantiates the types of arguments that are used in law-making, official legal interpretation and legal application in Ukraine. For this, such methods of research as general theoretical, typology, classification, analysis of argumentative practice and reconstruction of identified arguments were used. It was found that the methodological basis of arguments is the criterium for distinguishing those varieties of them, which are called types of arguments, namely: hermeneutic and topical; ethical; pragmadialectic. It is substantiated that it is possible to classify arguments, in particular, according to the following criteria: 1) the means for construction of premises of the argument; 2) the form of inference, which lies the base of the argument; 3) probative force of the argument; 4) the object of legal argumentation; 5) the role in the argumentative structure; 6) the stage of legal regulation; 7) the source of the argument. The list of criteria for classification of arguments is not exhaustive. The practical value of the article consists in the fact that identifying the types of arguments in legal argumentation is important for improving the argumentative practice of institutional arguers.*

Keywords: *legal argument, extralegal argument, factual argument, hypothetical argument, law-regulatory argument, doctrinal argument.*

ВСТУП

Аргументувальний характер права зобов'язує надавати якісну правову аргументацію у правотворчості, офіційному правотлумаченні й правозастосовуванні. Якісна правова аргументація часто отримує оцінку як переконлива чи сильна. Вибудовування переконливої для різних адресатів правової аргументації є непростим завданням і потребує спеціальних навичок аргументувача. Правова

аргументація, що міститься у рішеннях національних судів, часто зазнає критики як слабка чи не переконлива. Аргументувальна компетентність правотворця прямо впливає на зміст правового регулювання. Допомогти вирішити актуальне завдання з покращення правової аргументації може загальнотеоретичне осмислення правової аргументації, зокрема в частині її засобів – аргументів. Саме воно дозволить запропонувати комплексну відповідь на питання про те, які аргументи можна використовувати для правового аргументування, зокрема праворегулятивного, щоб побудувати переконливу правову аргументацію.

Актуальність дослідження правових аргументів підтверджує факт того, що в підручниках з теорії права останніх років у найбільш загальних рисах викладені питання про аргументи [1, с. 444–448]. Деякі спеціальні питання аргументів у правовій аргументації стали предметом українських юридичних досліджень, зокрема у працях О. Меленко та О. Стратій, С. Рабіновича, Л. Луць, Я. Белих та інших. Йдеться про систему аргументів у конституційній аргументації [2, с. 4–8], природно-правові аргументи [3, с. 103–113], юридичні та інші аргументи у правотворчій діяльності [4, с. 169], використання аргументів з практики Європейського суду з прав людини як нормативних або риторичних [5, с. 15–17]. Проте аргументи у правовій аргументації досліджені лише фрагментарно в українській правовій науці.

У зарубіжних наукових розвідках аргументи в правовій аргументації є предметом аналізу, зокрема в працях таких авторів як Д. Волтон [6]; Н. Мак-Кормік [7]; Е. Фетеріс [8]; Р. Алексі [9; 10]; Ж. Плаг [11]. З-поміж інших аспектів, представники різних підходів до правової аргументації вивчають типи аргументів, особливості окремих типів аргументів.

Пропонуючи виокремлення різновидів аргументів, потрібно насамперед з'ясувати поняття аргументу. Як було встановлено у попередніх наших дослідженнях, аргумент можна розуміти як процес, як процедуру і як результат [12, с. 20; 13, с. 85–103].

І справді, у визначеннях аргументів, що їх пропонують у дослідженнях правової й загальної аргументації, можна простежити різні аспекти аргументу. Наприклад, М. Атієнза розуміє аргумент як комплексний мовленнєвий акт та як діяльність, яка розпочинається з осягненням проблеми й завершується її вирішенням [14, с. 114]. М. Гінтон розуміє аргумент як висловлювання в мові обґрунтування [15, с. 48]. Вони зосередились на розумінні аргументу як процесу. Проте для реконструювання й оцінювання аргументів у правовій аргументації найчастіше доводиться мати справу з аргументами-результатами. Таким чином, з огляду на виявлену тризначність поняття аргументу, маємо обумовити його розуміння і слововжиток у цій статті. Ми розуміємо аргумент широко – як твердження про щось. Воно містить засновки і висновок. Тому ми дотримуємось європейського розуміння аргументу, на яке вказував ще К. Тіндаль: аргумент охоплює як засновки аргументу, так і висновок – точку зору, позицію [16, с. 45]. Такий підхід вважаємо

слухним через те, що без урахування як засновків, так і висновку, неможливо зрозуміти зв'язок між ними.

Про типи (категорії) аргументів у правозастосовчій аргументації йдеться у працях Р. Алексі, Н. Мак-Корміка, Д. Волтона. Проте підстави виокремлення типів аргументів не артикульовані в відповідних працях.

Р. Алексі виокремив чотири категорії юридичних аргументів: 1) лінгвістичні, 2) генетичні, 3) системні і 4) загальні практичні аргументи [10, с. 84].

Н. Мак-Кормік, доповнюючи свою концепцію правового обґрунтування, наголосив на тому, що правозастосовування завжди пов'язане з тлумаченням права, бо для того, щоб застосувати нормативний акт, треба його зрозуміти [7, с. 121]. Він запропонував такі *категорії* правотлумачних аргументів¹: 1) лінгвістичні; 2) системні; 3) телеологічно-оцінювальні (як аргументи з наслідків) [7, с. 124–137].

Д. Волтон вважає типи аргументів формами висновування, виокремивши такі, що мають практичну застосовність у правовій аргументації: 1) аргумент зі знаку; 2) аргумент з аналогії; 3) аргумент зі встановленої норми; 4) аргумент з виняткової справи; 5) аргумент з прецеденту 6) аргумент з позиції знання, зокрема аргумент зі свідчень; 7) аргумент з висновку експерта; 8) аргумент *ad hominem*; 9) аргумент з вербальної класифікації [6, с. 325–335]. До кожного типу він запропонував критичні запитання.

З урахуванням викладеного, *мета цієї статті* полягає у тому, щоб, ґрунтуючись на певному розумінні поняття аргументу, запропонувати критерії класифікації й виявити різновиди аргументів у правовій аргументації, а також навести приклади таких аргументів в українській правоаргументувальній практиці.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Для досягнення мети наукового дослідження, представленого у цій статті, було використано низку загальнонаукових і спеціальних методів: методи типології й класифікації, загальнотеоретичний метод, метод аналізу й реконструкції правоаргументувальної практики.

В основу дослідження покладено світоглядну аксіоматичну ідею про те, що правове аргументування здійснюють у правовому дискурсі, а його результат – правова аргументація – несе відбиток такого дискурсу, оскільки є його результатом.

Дослідження виходить з розмежування таких методів як типологія й класифікація.

Згідно з наукознавчими дослідженнями, спільною ознакою типології і класифікації є те, що вони мають однакову мету – впорядкування й систематизацію

¹ Н. Мак-Кормік запропонував скористатися напрацюваннями групи науковців «*bielefelder Kreis*» (до якої входив і він сам), що досліджували правотлумачення у нормативних актах та прецедентах у правових системах різних типів з 1980 по 1990 рр. Зазначене дослідження виявило подібність у них типів переконливих аргументів, тобто таких, що ґрунтуються на найкращому тлумаченні правового тексту у ситуації спору чи сумніву [7, с. 124].

сукупності об'єктів, їхнє представлення схематичним способом. Обидва методи можна розглядати як процес розподілу множинності об'єктів на підмножини і як методи пізнавальної діяльності, що дозволяють отримати нове знання про обсяг, склад, побудову й розвиток. Відмінність між класифікацією й типологією полягає у тому, що їх застосовують щодо різних предметних сфер і за різними підставами поділу. При класифікаційному поділі кожен з об'єктів множинності потрапляє в одну з груп, між якими є чітко фіксовані відмінності. Жоден об'єкт не залишають осторонь класифікації. Типологізаційно розподіляють ті множинності, в яких плавність переходів якісних станів не дозволяє проводити чіткі межі між групами об'єктів, що є предметами вивчення [17, с. 5–8].

І. Демидова, також відрізняючи типологію від класифікації, наголосила на тому, що тотожною до класифікації ж емпірична типологія, а відмінними від неї є теоретична типологія (яка вбудовує ідеальну модель об'єкта), спрямована на створення типу як абстракції (тип є завідомим спрощенням, логічною функцією і виконує роль інструменту пізнання) [18, с. 87–101].

Домінівними характеристиками типології є здатність типів концептуально-методологічно виразити онтологію цілісності. Тоді як ціль класифікації – окреме і послідовне виявлення ознак явища [18, с. 90–91].

Класифікація, на відміну від типології, повинна відповідати таким логічним правилам: 1) ґрунтуватись на єдиному критерії; 2) застосовувати до всіх частин матеріалу однаку шкалу розподілу, навіть при різних критеріях поділу матеріалу; 3) неможливість потрапляння будь-якого об'єкту одразу в два однопорядкові класи; 4) охоплювати кожним класом всі підкласи, а всіма класами – всю сукупність об'єктів [18, с. 90–91].

З огляду на зазначене розмежування типології й класифікації, вважаємо, що виявлені в джерелах типи аргументів мали б бути результатом їх типологізації (на основі побудови певної моделі аргументу). Види ж аргументів мають бути результатом їхньої класифікації за чітко визначеними критеріями.

З огляду на зазначене, потребує осмислення як типологія, так і класифікація аргументів. Адже саме класифікація аргументів за певними критеріями дозволяє окреслити обсяг поняття аргументу, а їхня типологія – уточнити зміст поняття аргументу. У типології немає чітких меж між типами, вони виокремлені на основі узагальнення та спрямовані на пізнання сутності аргументу. Тоді як класифікація має протилежні ознаки.

Загальнотеоретичний метод дозволив застосувати загальнотеоретичні категорії та конструкції для осмислення різновидів аргументів у правовій аргументації. Зокрема, використавши загальнотеоретичний метод, було запропоновано критерії класифікації аргументів у правовій аргументації. Ними є, зокрема, стадії юридичного регулювання та джерело походження аргументів.

Метод аналізу допоміг виявити й дозволив реконструювати аргументи у правовій аргументації, а також вичленувати їхні засновки та висновки. Аналіз право-

творчої, офіційної правотлумачної й правозастосовчої судової аргументувальної практики дозволив виявити такі твердження, які б були ілюстрацією теоретично запропонованих різновидів аргументів. Реконструкція цих тверджень як аргументів уможливила встановлення їхніх засновків та висновків.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Як було зазначено, у зарубіжних дослідженнях правової аргументації йдеться здебільшого про типи аргументів. При цьому, підстав для виокремлення типів аргументів дослідники переважно не наводять, але наголошують на реальному використанні таких типів у аргументувальній практиці [7, с. 124].

Е. Фетеріс звернула увагу на наукове підґрунтя, яке, на її думку, стало підставою для виокремлення типів аргументів. Вона наголосила, що однакові типи аргументів можуть стати предметом аналізу з різних точок зору [8, с. 347]. Таким чином, вона веде мову про методологічне підґрунтя аргументу як підставу виокремлення типів аргументів. За цим критерієм вона виокремила: *аргументи, що ґрунтуються на правовій тонації* (так звані, спеціальні форми правових аргументів: з аналогії, від супротивного, *a fortiori*) й *герменевтиці* (лінгвістичні, системні, телеологічні та інші); *аргументи, що ґрунтуються на етиці* у контексті правової аргументації (аргументи від застосування загальних принципів практичної раціональності, як от аргументи з послідовності та когерентності, та аргументи з наслідків для подібних майбутніх справ); *аргументи, що ґрунтуються на теорії аргументації*, яка бере за основний критерій виокремлення специфіку відношення між засновками та висновком (як-от: причиново-наслідкове відношення, відношення порівнювання та симптоматичне відношення), які доповнені критичними запитаннями, що слугують критеріями оцінювання для застосування аргументів [8, с. 347].

Якщо погодитися з Е. Фетеріс, що в основі типу аргументу є певне методологічне підґрунтя, то йдеться про класифікацію аргументів за методологічним підґрунтям. Останнє править за критерій такої емпіричної класифікації. Зазначене підтверджує, що типологію можна вважати різновидом класифікації. У іншому ж разі потрібно обґрунтовувати теоретичну модель типу аргументу, щоб вести мову саме про типологію аргументів.

За результатами аналізу наукових джерел й правоаргументувальної практики запропонуємо далі деякі критерії класифікації аргументів у правовій аргументації, які, вважаємо, мають практичну значущість.

Найголовнішим критерієм вбачаємо *засоби формування засновків аргументу* (або, іншими словами, джерела, з яких аргументувач віднаходить аргументи). За цим критерієм аргументи у правовій аргументації можна поділити на *правові* й *позапорові*. Як правові, так і позапорові аргументи можуть мати підставу у джерелі права (основному чи додатковому). Адже позитивне право, надаючи інституційному аргументувачу повноваження з аргументування, не забороняє,

а інколи й прямо зобов'язує аргументувати не лише, використовуючи норми чи принципи позитивного права, але й позаправові засоби – моральну, економічну чи соціальну характеристику тощо. Так, наприклад, передбачено щодо пояснювальної записки до законопроекту, яка повинна містити з-поміж іншого обґрунтування очікуваних соціально-економічних, правових та інших наслідків застосування закону після його прийняття (ст. 19) [19]. Водночас, саме лише повноваження інституційного аргументувача обґрунтовувати певне рішення означає, що він має надати правові та позаправові аргументи свого рішення. При цьому, засновки правового аргументу побудовані суто з використанням норм та принципів права, тоді як принаймні один із засновків позаправового аргументу (залежно від того, як такий аргумент реконструювати він може мати два або декілька засновків) не пов'язаний з таким використанням, а враховує інші чинники, характеристики предмета обґрунтування чи наслідки певного висновку аргументу.

Аргументувачі можуть будувати й використовувати позаправові аргументи на власний розсуд огляду на потреб та інтересів в межах своєї аргументувальної компетентності, праворозуміння й передрозуміння предмету аргументування і можливої взаємодії з адресатом аргументації чи правовою аудиторією. Потреба у них залежить від конкретної аргументувальної ситуації. Наприклад, як було зазначено, в обґрунтуванні нормативно-правового акта у правовій аргументації у правотворчості зазвичай переважають позаправові аргументи: ініціатор законопроекту обґрунтовує економічні й соціальні наслідки законопроекту, а саме:

«Прийняття зазначеного законопроекту надасть можливість підвищити якість вирішення спорів судами України, що сприятиме зміцненню законності, захищеності громадян і юридичних осіб, та затвердженню конституційних засад України як правової держави» [20].

У цитованому фрагменті йдеться про аргумент з наслідків одним з засновків якого є позаправовий – соціальний.

Або ж, якщо звернутись до правозастосовчої аргументації, то там також поширеним є використання аргументів неюридичними наслідками. Наприклад, представник відповідача у справі про дифамацію використав такий аргумент під час судових дебатів:

«якщо вирізати з книжки 9 оспорених фраз, вона втратить матеріальну й інтелектуальну цінність» [21].

Ще одним критерієм виокремлення різновидів аргументів є *форма висновування*, яка є в основі аргументу. За цим критерієм аргументи у правовій аргументації можуть бути *дедукційними*, *індукційними* та *абдукційними*. Якщо у дедукційному аргументі зв'язок між засновками та висновком є необхідним, то у індукційному й абдукційному – ймовірним (*probable*) чи правдоподібним (*plausible*).

Історично склалося так, що домінівним для правової аргументації вважали дедукційне висновування. У спеціальних працях, присвячених логіці для правників, дедукційне виведення висновку пояснюють як рух від загального до конкрет-

ного, а індукційне виведення висновку – як рух від багатьох конкретних проявів до загального або як від одного конкретного до іншого конкретного [22, с. 28]. Проте таке пояснення не дозволяє задовільно розмежувати ці два різновиди виведення. Складність полягає у тому, що, як вказав Л. Алдісерт, дедукційно правильний аргумент може мати універсальні твердження своїм висновком та засновками. Фундаментальна відмінність між цими двома різновидами аргументів (дедукційними та індукційними), як зазначив Л. Алдісерт, полягає у тому, який взаємозв'язок є між засновками та висновком. У дедукційному аргументі останній слідує із засновків з абсолютною необхідністю, а у індукційному – з певним ступенем ймовірності [22, с. 29].

На юридичному силіогізмі ґрунтується юридична кваліфікація факту як базовий спосіб правозастосовчого обґрунтування, при якому виведення відбувається від універсального правила юридичної норми до висновку щодо конкретного факту. На це вказували Р. Алексі [23, с. 448], Н. Мак-Кормік [7, с. 147]. Д. Волтон назвав аргумент, що ґрунтується на юридичному силіогізмі, аргументом зі встановленої норми [6, с. 327].

Наприклад, як дедукційний можемо реконструювати аргумент з рішення Дарницького районного суду міста Києва у справі, адже йдеться про кваліфікацію фактів нормами права:

«Статтею 16 ЦК України визначені можливі способи захисту цивільних прав та інтересів, серед яких, зокрема, припинення дії, яка порушує право, а також інші способи, що встановлені договором або законом.

Статтею 278 цього Кодексу передбачено такий спеціальний спосіб захисту порушеного особистого немайнового права фізичної особи як заборона (припинення) поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права.

Частина друга цієї норми закріплює положення про те, що у разі, якщо особисте немайнове право фізичної особи порушене в номері (випуску) газети, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі тощо, які випущені у світ, суд може заборонити (припинити) їх розповсюдження до усунення цього порушення, а якщо усунення порушення неможливе, вилучити тираж газети, книги тощо з метою його знищення.

Отже, з огляду на те, що внаслідок публікації та розповсюдження книги були порушені особисті немайнові права позивача, передбачені Конституцією України та Цивільним кодексом України, а саме: право на використання імені, право на повагу честі та гідності позивача, на недоторканість його ділової репутації, суд вважає належним і ефективним способом захисту порушених особистих немайнових прав позивача на повагу до гідності та честі, недоторканості ділової репутації та на використання імені позивача покладення на відповідачів [автора книжки] та ТОВ «Видавництво «Віват» обов'язку видалити із книги [Справа Василя Стуса*¹], а саме: із розділів під назвами «Кримінальна справа №5 – кни-

¹ Позивача, відповідачів та інших фігурантів справи реконструйовано на підставі джерела [21].

га життя і смерті [Василя Стуса]» та «Чи вбивав адвокат [Позивач М] поета [Василя Стуса] ?» інформацію про особу [Позивача М], заборонити відповідачу – 1 [автору книжки] та відповідачу – 2 [ТОВ «Віват»] розповсюджувати надрукований тираж книги [Справа Василя Стуса] та подальше його тиражування до усунення порушеного особистого немайнового права [Позивача М], заборонити відповідачу – 1 та відповідачу – 2 при поширенні інформації пов'язаної із книгою під назвою [Справа Василя Стуса] у пресі, по радіо, телебаченню, у мережі Інтернет та в інших засобах масової інформації, використовувати інформацію, яка міститься в розділах під назвами «Кримінальна справа № 5 – книга життя і смерті [Василя Стуса]» та «Чи вбивав адвокат [Позивач М] поета [Василя Стуса]?» та дає можливість ідентифікувати [Позивача М], як персонажа (дійову особу) твору без його згоди» [24].

Проявів *індукційних аргументів* у правовій аргументації може бути декілька. Як зазначає Л. Алдісерт, індукційними є аргументи, побудовані від конкретних фактів до універсального правила (індуковане узагальнення шляхом перелічування прикладів) або від конкретного до конкретного (застосування аналогії) [22, с. 49].

Яскравим прикладом індукційного правового аргументу можемо вважати такий правотлумачний аргумент:

«Історичний аналіз правових норм, які регламентували питання депутатської недоторканності, свідчить про те, що з моментом притягнення особи до кримінальної відповідальності пов'язується факт пред'явлення їй обвинувачення у вчиненні злочину.

Зокрема, відповідно до частини четвертої статті 111 Конституції (Основного Закону) України 1978 року (888-09) (з наступними змінами) народний депутат України не міг бути без згоди Верховної Ради України притягнений до кримінальної відповідальності, заарештований або підданий заходам адміністративного стягнення, які накладалися в судовому порядку.

Законом України «Про статус народного депутата України» (2790-12) від 17 листопада 1992 року визначено, що для одержання згоди Верховної Ради України на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності Генеральний прокурор України вносить подання до Верховної Ради України до пред'явлення депутату обвинувачення або дачі санкції на арешт (частини перша і друга статті 28 названого Закону). Стаття 29 Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів» (3949-12) визначала, що депутата ради не можна було притягнути до кримінальної відповідальності або арештувати без згоди ради (стаття виключена Законом № 11/98-ВР від 13 січня 1998 року).

Згідно з частинами першою і другою статті 1 Закону України «Про порядок одержання згоди Ради народних депутатів на притягнення депутата до відповідальності» (3120-12) (Закон втратив чинність на підставі Закону № 11/98-ВР від 13 січня 1998 року) для одержання згоди ради на притягнення депутата до кри-

мінальної відповідальності, його арешт відповідний прокурор повинен був внести в раду подання перед пред'явленням депутату звинувачення або дачею санкції на арешт.

У частині третій статті 80 Конституції України стосовно народних депутатів України також використано термін «притягнені до кримінальної відповідальності».

Отже, притягнення до кримінальної відповідальності, як стадія кримінального переслідування, починається з моменту пред'явлення особі обвинувачення у вчиненні злочину» [25].

У цьому аргументі Конституційний Суд зробив засновками для висновку про момент початку притягнення до кримінальної відповідальності норми трьох законів, які вже втратили чинність, але раніше врегульовували це питання. Тому тут, вважаємо, висновок щодо моменту початку притягнення до кримінальної відповідальності є ймовірним, а не необхідним.

На підтримання такого міркування, наведемо тезу Д. Волтона про те, що у індукційному аргументі правильність висновку не забезпечена формою аргументу, навіть якщо всі засновки правильні і скільки б багато їх не було. Створення великого засновку методом індукційного перелічування не гарантує правильності висновку, а лише те, що висновок буде ймовірно правильнішим, ніж неправильним. Засновок аргументу, який утворений шляхом індукційного обґрунтування, згодом стає предметом зміни, з вирішенням нових справ [чи виникненням нових підстав для індукційного перелічування]. Індукційний аргумент надає засновок, який можна систематично перевіряти на правильність, а не абсолютно правильний. Взаємозв'язок між дедукційним та індукційним аргументами, на думку Д. Волтона, полягає у тому, що висновок індукційного аргументу (індукційне перелічування дає можливість зробити висновок щодо загального класу) може ставати засновком для дедукційного аргументу, побудованого на його основі [6, с. 50].

Абдукційний аргумент ґрунтований на абдукційному висновуванні. Останнє є формою логічного виведення, яка первісно походить з ідей Аристотеля, але ґрунтовно опрацьована та запропонована як третя поряд з дедукцією й індукцією форма обґрунтування у працях Ч. Пірса у останній третині XIX ст. Воно засноване на висуненні гіпотез, які найкраще пояснюють висновок аргументу [26, с. 301–306].

Абдукційність правової аргументації можна вбачати в тому, що правові позиції сторін справи є гіпотезами, які підтримає або не підтримає суд. Аргументація з посиланням на очікувані наслідки також є гіпотетичною. Д. Волтон наполягає на домінівній ролі у правовому обґрунтуванні саме абдукційної аргументації [6, с. 104], насамперед, коли висувають гіпотези щодо пояснення фактів.

Приклад аргументу з формулюванням гіпотези можемо простежити й у пунктах 165, 166 рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Гонгадзе проти України» від 08.11.2005 (справа N 34056/02):

«165. ...Для виникнення позитивного обов'язку повинно бути встановлено, що органи державної влади знали або повинні були знати про існування наявної загрози життю визначеної особи або осіб від кримінальних дій третіх осіб і що вони не вжили заходів в рамках своїх повноважень, які обґрунтовано вважаються такими, що мали запобігти такому ризику (див. рішення у справі «*Kilic v. Turkey*», N 22492/93, пп. 62–63, ЄСПЛ 2000-III).

166. Останні події у справі показують *високий ступінь вірогідності* того, що посадові особи правоохоронних органів брали участь у зникненні та вбивстві п. Гонгадзе. З'ясуванню підлягає питання, чи дійсно державні органи влади не виконали свій позитивний обов'язок щодо захисту п. Гонгадзе від загрози його життю, про існування якої вони були проінформовані»[27].

У цитованому аргументі йдеться, власне, про формулювання гіпотези – презумпції, яку має спростовувати держава-відповідач. Засновком є така гіпотеза – позитивний обов'язок захистити життя людини виникає, якщо держава знала чи повинна була знати про загрозу життю людини.

Прикладом використання абдукційних аргументів у правовій системі України можна вважати такий аргумент:

«Для оцінки звільнення позивачки варто зважити на умови та події, які передували прийняттю Постанови № 775-VII, стисло охарактеризувати обстановку й умови, в яких перебувала ВРУ на час прийняття цього акта, а також ризики, які загрожували розбудові держави та розвитку громадянського суспільства... [виклад подій, що передували звільненню позивачки].

У цьому зв'язку видається, що ВРУ звільнила ОСОБА_1 й інших суддів КСУ й обрала нових, оскільки на певному етапі розбудови держави перед КСУ ставилися на вирішення питання щодо конституційних принципів захисту національної безпеки, організації та здійснення державної влади в Україні, які з огляду на участь вказаних суддів і, зокрема, судді ОСОБА_1 у прийнятті Рішення № 20-рп/2010 не давали Українському народу та парламенту впевненості і гарантій у тому, що розгляд подань з подібними зверненнями до КСУ відбуватиметься з дотриманням принципу верховенства Конституції України, а також з дотриманням судьями КСУ визначених в їхній присязі обов'язків захищати конституційний лад держави, конституційні права та свободи людини і громадянина.

З урахуванням наведеного Велика Палата вважає неприйнятними доводи апеляційної скарги стосовно того, що Постанова № 775-VII є актом політичної репресії щодо позивачки і що парламент здійснив узурпацію влади, привласнивши низку повноважень, які Конституцією за ним не закріплені. Викладена вище стисла хронологія подій, що відбулися в історії України після Револуції Гідності, дає підстави вважати, що звільнення позивачки було необхідною складовою процесу суспільно-політичних перетворень, зумовлених ризиками для існування держави, проявом демократії, що здатна захистити себе» [28].

У цьому аргументі, вважаємо, висунута гіпотеза щодо застосування для кваліфікації історичних подій принципом демократії, що здатна захистити себе, а позивачка буда дотична до цих історичних подій, беручи участь в ухваленні Рішення КСУ №20-рп/2010. Але ці факти можна кваліфікувати і за допомогою інших норм чи принципів, тому взаємозв'язок всередині аргументу є правдоподібним. Взагалі, в усіх випадках можливих підставних сумнівів щодо обрання норми для юридичної кваліфікації фактів зв'язок між засновками та висновком аргументу можна вважати не необхідним, а тільки-но правдоподібним.

За **доказовою силою** аргументи у правовій аргументації бувають *недоказовими* (гіпотетичними) та *доказовими* (такими, що виконують доказову функцію).

З погляду Д. Волтона, доказова сила аргументу є діалектичним поняттям. У гіпотетичному аргументі засновки є презумпціями і немає спроби якось їх пояснити чи довести. Прикладами гіпотетичних аргументів є наведені вище аргументи, що ґрунтуються на абдукційному висновуванні. Аргумент з доказовою вагою використовують для того, щоб змінити вагу прийняття для того, щоб респондент, який не приймав висновок, все ж таки сприйняв його завдяки підтримці, якої йому надали засновки (які він раніше сприйняв і щодо яких у нього не було сумнівів) до того, як було використано аргумент. Лише аргумент з доказовою вагою може слугувати доказом. Аргумент, який щось доводить, переносить вагу правдоподібності із засновків на висновок [6, с. 214].

З нашого погляду, сильний доказовий аргумент переносить вагу не правдоподібності, а правильності чи ймовірності з засновків на висновок. Адже в його основі має бути дедукційне чи індукційне висновування. Доказовими є аргументи щодо фактів, адже вони побудовані з використанням доказів цих фактів. Саме у такому доказовому аргументі в основі може бути індукційне висновування. При цьому, достатньо стандарту доказування «поза розумним сумнівом», щоб йшлося про доказовий аргумент. Нижчі стандарти доказування, як наприклад стандарт *prima facie*, роблять слабшою, навіть правдоподібною, доказову силу аргументу.

Наприклад, доказовим аргументом щодо фактів можемо вважати такий аргумент, що міститься в рішенні Дарницького районного суду м. Києва:

[Позивач М] «стверджує, що він ніколи не співпрацював з КДБ СРСР-УРСР, не визнавав в суді, що всі «злочини», нібито вчинені його підзахисним, «заслужують на покарання», та не «підтримав звинувачення».

Ці обставини також підтверджуються даними, що містяться: у листах Галузєвого державного архіву Служби безпеки України №24/5-К-423/1, К-423 від 12.02.2019 та №24/5-К-850 від 28.03.2019, відповідно до яких в ГДА СБУ будь-яких документів про співробітництво з органами державної безпеки СРСР-УРСР Позивача М не виявлено (а.с.30, 31 т.4); у зверненні заступника Голови Київського міського суду до Голови Президії Київської міської колегії адвокатів про те, що «дело по обвинению В. Стуса ... назначено для рассмотрения в судебном заседании 10 час. 00 мин. 29 сентября 1980 г. Прошу обеспечить участие адвоката»;

у заяві адвоката Позивача М до Київського міського суду про надання йому дозволу на побачення в СІЗО КДБ УРСР з підсудним [В. Стусом].

Таким чином наведені докази спростовують ті обставини, що позивач співпрацював з органами державної безпеки СРСР-УРСР та поширена інформація не відповідає дійсності, а тому є недостовірною» [24].

З приводу цього аргументу зазначимо, що, з нашого погляду, незважаючи на пред'явлені докази, залишається ймовірність того, що твердження про факт не є спростованим. Адже могло йтися про таємну співпрацю позивача з КДБ, яка не відображена в документах.

За *об'єктом аргументування* аргументи у правовій аргументації бувають таких різновидів: ті, що *обґрунтовують твердження про юридично значущі факти* та ті, що *обґрунтовують твердження про право*.

Е. Фетеріс веде мову про *фактичні* та *правові* аргументи. Під *фактичними аргументами* вона розуміє аргументи щодо фактів. З її погляду, теорія правової аргументації має розвивати стандарти оцінювання фактичних аргументів. Для *правових аргументів* (аргументів щодо права), на її думку, необхідно сформулювати релевантні критичні запитання [8, с. 202].

Як було зазначено вище, виокремлюють типи аргументів, що їх використовують для обґрунтування фактів. Йдеться про аргументи з письмових доказів, аргументи зі знаку, аргументи з позиції обізнаності (зі свідчень експерта, з показань свідків тощо). Вони пов'язані з доказуванням та містять у собі зазначення доказів фактів. Як приклад такого аргументу можемо вважати цитований вище як приклад доказового аргументу, що міститься в рішенні Дарницького районного суду м. Києва, адже у ньому суд навів докази твердження про факт того, що позивач ніколи не співпрацював з КДБ [24].

Вважаємо, що аргументи, які обґрунтовують твердження про право можуть бути зокрема щодо того: 1) чи обрано саме ту норму, що стосується встановлених фактів (питання юридичної кваліфікації фактів); 2) певне тлумачення права (певний зміст норми права чи її юридичні властивості); 3) зміст заповнення прогалини, подолання конкуренції норм права чи колізії; 4) зміст правового регулювання, що його встановлює норма права.

Такі типи аргументів, які обґрунтовують твердження про право, можуть обґрунтовувати й певний зміст і спрямованість правового регулювання у правотворчій аргументації. Йдеться насамперед про аргументи з наслідків дії правового регулювання. Завдяки дослідженню стенограми засідання Верховної Ради України, на якому прийняли Закон № 1525 від 15.10.2020, можна виявити такі аргументи. Наведемо один з них для прикладу (аргумент висловив М. Заблоцький об 11 год. 05 хв.):

«Шановні колеги, даним законопроектом вводиться ставка ПДВ 20 відсотків на всі послуги онлайн, що придбаються у нерезидентів. Разом з тим, я не можу погодитися з певними об'єктами оподаткування. Наприклад, пропонується опо-

датковувати ставкою ПДВ 20 відсотків онлайн-книжки та журнали. Попросту кажучи, книжки, куплені на амазоні онлайн, на *kindle*, чи будь-які підписки журналів іноземних будуть збільшені в ціні на 20 відсотків. Я вважаю, що це неправильно обмежувати доступ наших громадян до книжок, до освіти і не слід робити їх дорожчими. Це не є якісь суттєві надходження до державного бюджету.... Я пропоную врахувати правку, щоб не оподатковувати онлайн-книжки та журнали» [29].

За *роллю в аргументувальній структурі* аргументи у правовій аргументації поділяємо на *основні* й *додаткові*. Щоб встановити, основним чи додатковим є той чи інший одиничний аргумент, потрібно реконструювати та оцінити усю аргументувальну структуру, представлену, зокрема, в рішенні суду, обґрунтуванні нормативно-правового акта чи в усному діалозі в судових дебатах та в інших аргументувальних ситуаціях. Основним є аргумент, якого достатньо для переконливого обґрунтування певного питання. Додатковим є аргумент, який доповнює основний, посилюючи переконливість аргументації певного питання.

Найбільш яскраво поділ аргументів на основні й додаткові можемо прослідкувати в правозастосовчій аргументації, коли українські суди використовують посилення на практику ЄСПЛ. Адже дуже часто в таких рішеннях національних судів основними є аргументи зі встановленої норми, а аргументи з практики ЄСПЛ – додатковими, та вони підтверджують аргумент зі встановленої норми. Наприклад, у постанові Львівського апеляційного суду у справі №462/849/19 від 20.07.2021 предметом перегляду була ухвала про призначення генетичної експертизи судом першої інстанції у справі про скасування актового запису про батька дитини. У ньому, з-поміж інших, використано такий аргумент з практики ЄСПЛ:

«Тобто серед джерел доказів, відповідно до статті 76 ЦПК України, крім іншого, є висновок експерта.

У рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Дульський проти України» від 01.06.2006, яке відповідно до положень статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» застосовується судом, як джерело права, зазначено, що експертиза, призначена судом, є одним із засобів встановлення або оцінки фактичних обставин справи і тому складає невід’ємну частину судової процедури» [30].

Аргумент з практики ЄСПЛ у цитованому фрагменті, по суті, дублює цитовану норму ст. 76 КПК України і без такого посилення аргументація постанови апеляційного суду не була б слабшою. Тому тут рішення ЄСПЛ можна вважати додатковим аргументом.

Вважаємо, що саме про такий критерій оцінювання аргументів з практики ЄСПЛ у правозастосовчих актах Верховного Суду йдеться у Звіті за результатами громадського моніторингу застосування Верховним Судом практики Європейського суду з прав людини, коли автори звіту розмірковують про нормативність чи риторичність посилення Верховного Суду на практику ЄСПЛ:

«Якщо ВС у своєму рішенні наводить «доктрини, тести, алгоритми», якими користується ЄСПЛ і які є релевантними обставинам справи у ВС, і вони включаються у загальну логіку аргументації національного суду, то ми маємо справу із нормативним аргументом чи аргументацією на основі нормативного положення рішення ЄСПЛ... Нормативність має безперечне значення лише в умовах колізії національного закону, існування прогалин, розбіжностях тлумачення національного законодавства, необхідності застосування загальних принципів за відсутності їх тлумачення національними судами тощо. Якщо питання врегульовано національним законом чи іншими міжнародно-правовими актами (що мають статус спеціальних по відношенню до Конвенції), то нормативність стає мінімальною і таке посилання вже є (чи може бути) виключно риторичним аргументом...

Показовою у цьому відношенні є ситуація щодо підстав для передачі справи на розгляд ВП ВС. Зокрема, відповідно до ч. 6 ст. 346 КАСУ справа передається на розгляд ВП ВС у всіх випадках, коли підстава оскарження стосується предметної юрисдикції. Чіткість та формальність цієї підстави є «самодостатньою» і не потребує додаткових нормативних аргументів. Водночас, певна частина рішень КАС (такий підхід застосовують не всі судді, а деякі з них) містить розгорнуті посилання на практику ЄСПЛ (зокрема, рішення у справах «Сокуренко і Стригун проти України» та деяких інших). Інколи створюється враження, що нормативна підстава національного процесуального закону в таких ухвалах КАС має явно менше значення ніж загальні (часто – надмірно загальні) положення із рішень ЄСПЛ...

Є чіткі ознаки того, що частиною суддів ВС практика ЄСПЛ «сакралізується» як універсальний риторичний ресурс, використання якого може перетворюватись у самоціль, або ж відбуватись з виходом за межі конкретних завдань мотивації рішення у конкретній справі» [5, с. 15–17].

З огляду на зазначене, під нормативним аргументом, вважаємо, автори цього звіту мають на увазі ситуації, коли цитування практики ЄСПЛ є самодостатнім для висновування, тоді як риторичним аргументом вони вважають додаткові до аргументів з національного права аргументи з практики ЄСПЛ, без яких інколи можна обійтись.

Отже, у тому разі, коли певний аргумент є визначальним для переконування у підставності відповідної правової позиції, але є ще й інші аргументи у аргументувальній структурі, він є основним, а інші – додаткові. Водночас, не можемо погодитися з тим, що вони є риторичним ресурсом, який протиставляється нормативним аргументам. Адже аргумент з судової практики (прецеденту) є повноцінним правовим аргументом системного типу, навіть якщо й виконує додаткову роль в структурі аргументування.

Крім того, у зв'язку з цим питанням заслуговує на увагу позиція Ж. Плага про те, що основними (необхідними) в данському, англійському та американському праві є аргументи з *ratio decidendi*, а додатковими – з *obiter dicta* [11, с. 189–203].

Зазначене ще більше актуалізує запропонований критерій класифікації аргументів та специфікує його щодо оцінювання прецедентних судових рішень у інших правових системах.

За *стадією правового регулювання, на якій використовують аргументи*, вони можуть бути *правотворчими, правотлумачними, правозастосовчими*. Запропоновані у літературі згадані вище типи аргументів для правозастосовчої аргументації застосовні і до правотворчої й офіційної правотлумачної аргументації. Мабуть, це зумовлено тим, що аргументи щодо права стосуються не лише змісту чи юридичних властивостей норм права, але й змісту правового регулювання.

Крім того, у правозастосовчій аргументації використовують правотлумачні аргументи як аргументи щодо права (насамперед, системні). Суто правозастосовчими можна вважати аргументи зі встановленої норми, побудовані на юридичній кваліфікації фактів. Так само, у правотворчій аргументації можуть використовувати правотлумачні аргументи, обґрунтовуючи зміст правового регулювання (насамперед, аргумент з наслідків).

За *джерелом походження* поділяємо аргументи на: *ті, що походять від уповноважених на правове аргументування суб'єктів* та *ті, що їх створюють у процесі інших різновидів юридично значущої діяльності* (правничо-наукової та правореалізаційної).

Від уповноважених на правове аргументування суб'єктів, які мають певну аргументувальну компетенцію, походять праворегулятивні аргументи, тоді як від суб'єктів, які не уповноважені на правове аргументування суб'єктів, але мають певну аргументувальну компетентність, походять інші аргументи, зокрема доктринальні.

Роль доктринальних аргументів, тобто тих, що їх висловлюють правники-науковці у своїх дослідженнях та інших працях, є значною у правовій аргументації. Адже доктринальні аргументи можуть ставати праворегулятивними, якщо аргументувач використає наукові положення для обґрунтування своїх точок зору у правотворчій, офіційній правотлумачній чи правозастосовчій діяльності.

Як приклад, наведемо аргумент, що його використала Велика Палата Верховного Суду в постанові у справі №9901/76/19 від 31.03.2021 :

«34. У вітчизняній теорії права загально визнано, що нормативно-правовий акт – це письмовий документ компетентного органу держави, уповноваженого нею органу місцевого самоврядування чи іншого суб'єкта, в якому закріплено забезпечуване нею формально обов'язкове правило поведінки загального характеру. Такий акт приймається як шляхом безпосереднього волевиявлення народу, так і уповноваженим на це суб'єктом за встановленою процедурою, розрахований на невизначене коло осіб і неодноразове застосування.

35. Натомість акт індивідуальної дії (інші назви: індивідуальний акт, правозастосовний акт, акт застосування норм права, індивідуально-правовий акт) є результатом застосування юридичних норм, установлених в акті нормативно-право-

вому. Тому акт індивідуальної дії є формально обов'язковим для персоніфікованих (чітко визначених) суб'єктів; вміщує індивідуальні приписи, в яких зафіксовані суб'єктивні права та/чи обов'язки адресата цього акта; розрахований на врегулювання лише конкретної життєвої ситуації, а тому його юридична чинність (формальна обов'язковість) вичерпується одноразовою реалізацією.

36. З огляду на вказане нормативно-правовий акт містить загальнообов'язкові правила поведінки (юридичні норми), тоді як акт індивідуальної дії – індивідуалізовані (індивідуально-конкретні) приписи, що є результатом застосування юридичних норм; вимоги нормативно-правового акта стосуються всіх суб'єктів, які опиняються у нормативно регламентованій ситуації, а акт індивідуальної дії адресується конкретним суб'єктам і створює права та/чи обов'язки лише для цих суб'єктів; нормативно-правовий акт регулює певний вид суспільних відносин, а акт індивідуальної дії – конкретну життєву ситуацію; на відміну від акта індивідуальної дії нормативно-правовий акт не вичерпує дію фактами його застосування.

37. Зазначені відмінності зумовлюють визначені у чинному законодавстві України та спрямовані, зокрема, на захист персональних даних обмеження щодо оприлюднення актів індивідуальної дії. Обсяг інформації про особу, що збирається, зберігається і використовується розпорядниками інформації, має бути максимально обмеженим і використовуватися лише з метою та у спосіб, визначений законом (частина друга статті 10 Закону № 2939-VI)» [31].

У зазначеному аргументі з правової доктрини можна реконструювати кілька засновків. можна віднести до аргументів системного типу як аргумент з контекстуальної гармонізації, адже у ньому через загальнотеоретичні положення пояснено встановлені у законодавстві обмеження.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження було встановлено, що аргументом у правовій аргументації слугує твердження, котре містить засновки і висновок, не всі з яких є виражені в реальних аргументах.

Виявлено, що різновиди аргументів можна встановлювати методами типології й класифікації. Констатовано, що класифікувати аргументи у правовій аргументації можна за різними підставами, перелік яких не є вичерпним. Класифікація аргументів у правовій аргументації дозволяє виявити обсяг її субстантивних засобів, а також з'ясувати обсяг властивостей аргументів.

Виснувано, що типологію можна вважати різновидом класифікації. У літературі з питань правової аргументації здебільшого не уточнено, що саме є в основі типології аргументів. Якщо ж погодитися, що в основі типу аргументу є певне методологічне підґрунтя, то йдеться про класифікацію аргументів за методологічним підґрунтям, яке слугує критерієм такої емпіричної класифікації.

Обґрунтовано, що класифікувати аргументи можна за такими критеріями: 1) за засобами формування засновків аргументу (або, іншими словами, за джерелами,

з яких суб'єкт віднаходить аргументи); 2) за формою висновування, яка є в основі аргументу; 3) за доказовою силою; 4) за об'єктом аргументування; 5) за роллю в аргументувальній структурі; 6) за стадією правового регулювання; 7) за джерелом походження.

За засобами формування засновків аргументу (або, іншими словами, за джерелами, з яких суб'єкт віднаходить аргументи) аргументи у правовій аргументації запропоновано поділити на правові і позаправові. За формою висновування (виведення), яка є в основі аргументу, аргументи у правовій аргументації поділено на дедукційні, індукційні та абдукційні. За доказовою силою аргументи у правовій аргументації бувають недоказовими (гіпотетичними) та доказовими (такими, що виконують доказову функцію). За об'єктом аргументування виокремлено такі різновиди аргументів у правовій аргументації: ті, що обґрунтовують твердження про юридично значущі факти та ті, що обґрунтовують твердження про право. За роллю в аргументувальній структурі аргументи у правовій аргументації поділяємо на основні та додаткові. За стадією правового регулювання, на якій використовують аргументи, вони запропоновано їх поділяти на правотворчі, правотлумачні, правозастосовчі. За джерелом походження аргументи поділено на: ті, що походять від уповноважених на правове аргументування суб'єктів та ті, що їх створюють у процесі інших різновидів юридично значущої діяльності (правничо-наукової та правореалізаційної).

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Наукова цінність статті зумовлена тим, що у ній автори пропонують класифікацію аргументів у правовій аргументації, яка має практичну значущість. Адже запропоновані різновиди аргументів використовують у аргументувальній практиці у правотворчості, офіційному правотлумаченні й правозастосуванні. Її теоретична значущість зумовлена тим, що в ній розкрито обсяг поняття аргументу у правовій аргументації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2020. 568 с.
- [2] Меленко О., Стратій О. Аргументація в конституційному судочинстві: засади та проблеми реалізації в Україні. *Юридичний вісник*. 2021. № 5. С. 7–16.
- [3] Рабінович С. Природно-правова аргументація у практиці Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2009. № 4. С. 103–113.
- [4] Луць Л. А. Аргументація у правотворчій діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 168–173.
- [5] Звіт за результатами громадського моніторингу застосування Верховним Судом практики Європейського суду з прав людини / Програма USAID реформування сектору юстиції «Нове правосуддя»; Громадська організація «Інститут прикладних гуманітарних досліджень»: Я. Белих, О. Сердюк, М. Буроменський, В. Лутковська,

- О. Смірнова, С. Сиротенко. Харків, 2019. 59 с.
- [6] Walton D. N. *Legal argumentation and evidence*. Pennsylvania : Pennsylvania State University, 2002. 368 p.
- [7] MacCormick N. *Rhetoric and the Rule of Law. A Theory of Legal Reasoning*. Oxford : Oxford University Press, 2005. 287 p.
- [8] Feteris E. T. *Fundamentals of Legal Argumentation: A Survey of Theories on Justification of Judicial Decisions*. 2-nd ed. *Argumentation Library*. Volume 1. Dordrecht : Springer Science+Business Media, 2017. 361 p.
- [9] Alexy R. *A Theory of Legal Argumentation: the Theory of Rational Discourse as Theory of Legal Justification* / trans. By R. Adler and N. MacCormick. Oxford : Clarendon Press, 1989. 320 p.
- [10] Alexy R. *Juristische Interpretation. Recht, Vernunft, Diskurs Studien zur Rechtsphilosophie*. 1. Aufl. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1995. S. 71–93.
- [11] Plug J. Indicators of obiter dicta. A pragma-dialectical analysis of textual clues for the reconstruction of legal argumentation. *Artificial Intelligence and Law*. 2000. No 8. P. 189–203.
- [12] Rabinovych P., Dudash T. Legal Argumentation: Some General Theoretical Aspects. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2022. Vol. 29. No. 1. P. 13–25.
- [13] Dudash T. Analyzing Legal Argumentation: What Theoretical Model is the Most Comprehensive? *Studia Iuridica Lublinensia*. 2022. Vol. 31. No 3. P. 85–103.
- [14] Atienza M. Como evaluar las argumentaciones judiciales. *Diánoia*. 2011. Volumen LVI. numero 67. P. 113–134.
- [15] Hinton M. *Evaluating the Language of Argument*. Springer, 2021. 234 p.
- [16] Tindale C. W. *Acts of arguing. A rhetorical model of argument*. New York : SUNY, 1999. 245 p.
- [17] Першин В., Першина И. Классификация и типология: логико-методологический анализ. *Вестник Нижегородской правовой академии*. 2017. № 14. С. 5–8.
- [18] Димидова И. Теоретическая типология в стратегии научного поиска. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 1 (13). С. 87–101.
- [19] Про регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17?find=1&text=пояснювальн#top> (дата звернення: 17.07.2022).
- [20] Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та інших законодавчих актів України щодо мотивування судових рішень». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GI04126A.html (дата звернення: 17.07.2022).
- [21] Відкритий Суд. *Про захист честі, гідності та ділової репутації*. Ч. 4 [відео]. 16 жовтня 2020. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OR48LxcN5ZE> (дата звернення: 17.07.2022).
- [22] Aldisert L. *Logic For Lawyers. A Guide For Clear Legal Thinking*. Indiana : National Institute for Trial Advocacy, 1997. 259 p.
- [23] Alexy R. On balancing and subsumption. A structural comparison. *Ratio Juris*. 2003. Vol. 16, No 4. P. 433–449.
- [24] Рішення Дарницького районного суду м. Києва у справі № 753/12294/19 від 29.10.2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92520431> (дата звернення: 17.07.2022).

- [25] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) № 1–15/99 від 27.10.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-99#Text> (дата звернення: 17.07.2022).
- [26] Burks A. W. Peirce's Theory of Abduction. *Philosophy of Science*. Vol. 13. No. 4. 1946. P. 301–306.
- [27] Рішення Європейського суду з прав людини справи № 34056/02 «Гонгадзе проти України» від 08.11.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_420#top (дата звернення: 17.07.2022).
- [28] Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 800/162/14 від 20.01.2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96406949> (дата звернення: 17.07.2022).
- [29] Стенограма засідання Верховної Ради IX скликання від 03.06.2021: 5 сесія. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/7736.html> (дата звернення: 17.07.2022).
- [30] Постанова Львівського апеляційного суду у справі № 462/849/19 від 20.07.2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98530306> (дата звернення: 17.07.2022).
- [31] Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 9901/76/19 від 31.03.2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97451673> (дата звернення: 17.07.2022).

REFERENCES

- [1] *General theory of law* (2020). Petryshyn, O. V., Lemak, V. V. & Maksymov, S. I., etc. Kharkiv: Pravo.
- [2] Melenko, O. & Stratiy, O. (2021). Argumentation in constitutional judiciary: principles and problems of implementation in Ukraine. *Law Herald*, 5, 7–16.
- [3] Rabinovych, S. (2009). Natural Law Related Argumentation in the Case Law of the Constitutional Court of Ukraine. *Journal of the Constitutional Court of Ukraine*, 4, 103–113.
- [4] Luts', L. (2020). Argumentation in Law-making Process. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 9, 168–173.
- [5] Bielykh, J., Serdiuk, O., Buromenskyi, M., Lutkovska, V., Smirnova, O. & Syrotenko, S. (2019). *Public Control Report on Application by Supreme Court of the European Court of Human Rights Case Law*. Kharkiv: NGO «Institute of Applied Humanitarian Researches».
- [6] Walton, D. N. (2002). *Legal argumentation and evidence*. Pennsylvania: Pennsylvania State University.
- [7] McCormick, N. (2005). *Rhetoric and the Rule of Law. A Theory of Legal Reasoning*. Oxford: Oxford University Press.
- [8] Feteris, E. (2017). *Fundamentals of Legal Argumentation: A Survey of Theories on Justification of Judicial Decisions*. Dordrecht : Springer Science+Business Media.
- [9] Alexy, R. (1989). *A theory of legal argumentation. The theory of rational discourse as theory of legal justification*. Oxford: Clarendon Press.
- [10] Alexy, R. (1995). Juristische Interpretation. *Recht, Vernunft, Diskurs Studien zur Rechtsphilosophie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1995, 71–93.
- [11] Plug, J. (2000). Indicators of obiter dicta. A pragma-dialectical analysis of textual clues for the reconstruction of legal argumentation. *Artificial Intelligence and Law*, 8, 189–203.
- [12] Rabinovych, P. & Dudash, T. (2022). Legal Argumentation: Some General Theoretical Aspects. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 29 (1), 13–25.
- [13] Dudash, T. (2022). Analyzing Legal Argumentation: What Theoretical Model is the Most Comprehensive? *Studia Iuridica Lublinensia*, 31 (3), 85–103.

- [14] Atienza, M. (2011). Como evaluar las argumentaciones judiciales. *Diánoia*, LVI (67), 113–134.
- [15] Hinton, M. (2021). *Evaluating the Language of Argument*. Dordrecht: Springer.
- [16] Tindale, C. W. (1999). *Acts of arguing: A rhetorical model of argument*. Albany: SUNY Press.
- [17] Pershyn, V. & Pershyna I. (2017). Classification and Typology: Logical and Methodological Analysis. *Journal of Nizhny Novgorod Legal Academy*, 14, 5–8.
- [18] Dimidova, I. (2017). Theoretical Typology in the Strategy of Scientific Search. *Philosophical and Methodological Problems of Law*, 1 (13), 87–101.
- [19] Law of Ukraine No. 1861-VI «On the Rules of the Supreme Council of Ukraine». (2020, February). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17?find=1&text=пояснювальн#top>.
- [20] Explanatory Note to Draft Law of Ukraine «On Amendments to Law of Ukraine «On Judiciary and Judges' Status» and Other Legislative Acts Concerning Motivation of Judicial Decisions». Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GI04126A.html.
- [21] Open Court. *On the protection of honor, dignity and business reputation, part 4* [video]. (2020, October). Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=OR48LxcN5ZE>
- [22] Aldisert, L. (1997). *Logic For Lawyers. A Guide For Clear Legal Thinking*. Indiana: National Institute for Trial Advocacy.
- [23] Alexy, R. (2003). On balancing and subsumption. A structural comparison. *Ratio Juris*, 16 (4), 433–449.
- [24] Darnytskyi District Court's of Kyiv Judgement in the Case No. 753/12294/19. (2020, October). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92520431>.
- [25] Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 1–15/99. (1999, October). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-99#Text>.
- [26] Burks, A. W. (1946). Peirce's Theory of Abduction. *Philosophy of Science*, 13 (4), 301–306.
- [27] European Court of Human Rights' Judgement in the Case No. 34056/02 «Gongadze v. Ukraine». (2005, October). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_420#top.
- [28] Supreme Court's Judgement in the Case No. 800/162/14. (2021, January). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96406949>.
- [29] Transcript of the Meeting of the Supreme Council on the 5th session. (2021, June). Retrieved from <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/7736.html>.
- [30] Lviv Court's of Appeal Judgement in the Case No. 462/849/19. (2021, July). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98530306>.
- [31] Supreme Court's Judgement in the Case No. 9901/76/19. (2021, March). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97451673>.

Петро Мойсейович Рабінович

Доктор юридичних наук, професор

Академік Національної академії правових наук України

Національна академія правових наук України

61024, вул. Пушкінська, 60, Харків, Україна

Професор кафедри теорії та філософії права

Львівський національний університет імені Івана Франка

79000, вул. Університетська, 1, Львів, Україна

Тамара Іванівна Дудаш

Кандидат юридичних наук

Доцент кафедри теорії та філософії права

Львівський національний університет імені Івана Франка

79000, вул. Університетська, 1, Львів, Україна

Petro M. Rabinovych

Doctor of Law, Professor

Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

61024, 70 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine

Professor of the Department of Theory and Philosophy of Law

The Ivan Franko National University of Lviv

79000, 1 Universytetska Str., Lviv, Ukraine

Tamara I. Dudash

PhD in Law

Associate Professor of the Department of Theory and Philosophy of Law

The Ivan Franko National University of Lviv

79000, 1 Universytetska Str., Lviv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Аргументи у правовій аргументації: деякі загальнотеоретичні аспекти. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 47–68.

Suggested Citation: Rabinovych, P. M., & Dudash, T. I. (2022). Arguments in Legal Argumentation: Some Theoretical Aspects. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 29(3), 47–68.

Стаття надійшла / Submitted: 17.07.2022

Доопрацьовано / Revised: 06.08.2022

Схвалено до друку / Accepted: 29.08.2022